

ЛЕКЦІЯ 2. Судова система України в сфері бізнесу та альтернативне вирішення спорів (Третейські суди та Міжнародний комерційний арбітраж)

Старший викладач Шкільнік Сергій Олексійович

Основна нормативна база:

Основна нормативна база:

- Господарський процесуальний кодекс України (ГПК України).
- Закон України «Про третейські суди».
- Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж»
- Нью-Йоркська конвенція 1958 року

Навчальні цілі лекції:

Після вивчення матеріалу студенти повинні вміти:

1. Пояснювати юрисдикцію господарських судів України відповідно до ГПК України.
2. Розрізняти судочинство у судах загальної юрисдикції та господарських судах.
3. Пояснювати процедуру третейського розгляду внутрішніх бізнес-спорів за Законом України «Про третейські суди».
4. Розуміти принципи роботи міжнародного комерційного арбітражу за Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (автономія арбітражного застереження, доктрина «компетенція-компетенція»).
5. Описувати порядок виконання третейських та арбітражних рішень в Україні та за кордоном.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

- Блок 1 (25 хв): Господарська юрисдикція та система господарських судів України (ГПК України).
- Блок 2 (20 хв): Альтернативне вирішення спорів (ADR) та інститут третейських судів в Україні.
- Блок 3 (25 хв): Міжнародний комерційний арбітраж в Україні (Закон України «Про МКА»).
- Блок 4 (20 хв): Взаємодія державних судів та арбітражів / виконання рішень.

1. Господарська юрисдикція та система господарських судів України (ГПК України)

Відповідно до Статті 124 Конституції України та ГПК України, судочинство в сфері бізнесу здійснюється спеціалізованими господарськими судами.

1.1. Предметна юрисдикція господарських судів (Ст. 20 ГПК України)

- Господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності між юридичними особами, фізичними особами-підприємцями (ФОП), а також державою/громадами:
- Спори при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів.
- Корпоративні спори (між товариством та його учасниками/акціонерами, спори щодо часток, акцій).
- Справи про банкрутство (неплатоспроможність).
- Спори щодо права власності на майно, що використовується у бізнесі, інтелектуальну власність та захист ділової репутації суб'єктів господарювання.

1.2. Система господарських судів в Україні:

- Місцеві господарські суди (господарські суди областей, м. Києва) — суди першої інстанції.
- Апеляційні господарські суди (перегляд рішень місцевих судів по суті та з питань права).
- Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду (найвища інстанція, перевірка правильності застосування норм права).

1.3. Принципи господарського судочинства (Ст. 2 ГПК України):

- **Змагальність сторін:** Сторони самі збирають та подають докази, а суд виступає як безсторонній арбітр.
- **Диспозитивність:** Учасники вільно розпоряджаються своїми правами щодо предмета спору (можуть укласти мирову угоду, відмовитися від позову тощо).
- **Пропорційність:** Урахування складності справи та ціни позову при виборі форми судочинства (спрошене або загальне позовне провадження).

2. Третейські суди в Україні (Закон України «Про третейські суди»)

Третейський суд — це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою сторін для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

2.1. Види третейських судів:

- Постійно діючі третейські суди (утворюються при організаціях, асоціаціях, засновують власні регламенти та списки третейських суддів).
- Третейські суди для вирішення конкретного спору (ad hoc) (створюються сторонами виключно для розгляду однієї справи).

2.2. Третейська угода та підсудність

Третейська угода укладається у письмовій формі (як третейська застереження в договорі або окрема угода).
Обмеження юрисдикції (Ст. 6 Закону): Третейські суди НЕ можуть розглядатися:

- Справи про банкрутство.
- Спори про визнання недійсними нормативно-правових актів.
- Корпоративні спори (крім випадків, прямо передбачених законом).
- Спори щодо нерухомого майна.
- Трудові спори та справи, де однією зі сторін є орган державної влади.
- Інші спори визначені статтею 6 Закону.

3. Міжнародний комерційний арбітраж (Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж»)

Закон України «Про МКА» повністю базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ (UNCITRAL Model Law 1985), що забезпечує відповідність українського арбітражу міжнародним стандартам.

3.1. Сфера застосування (Ст. 1 Закону)

До міжнародного комерційного арбітражу за угодою сторін можуть передаватися:

- Спори з міжнародних торговельних договорів, якщо комерційне підприємство хоча б однієї зі сторін знаходиться за кордоном.
- Спори підприємств з іноземними інвестиціями, створених на території України, між собою або з їх учасниками.

3. Міжнародний комерційний арбітраж (Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж»)

3.2. Постійно діючі арбітражні інституції в Україні:

- МКАС (ICAC) — Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України.
- МАК (MAC) — Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України.

Арбітражне застереження — це окрема умова (пункт) у комерційному договорі або окрема письмова угода між сторонами, відповідно до якої вони домовляються передавати всі або певні спори, що можуть виникнути з цього договору, на розгляд до арбітражу (третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу), а не до державного суду.

3.3. Ключові принципи міжнародного арбітражу:

- Доктрина автономності арбітражного застереження (Separability): Арбітражне застереження є незалежним від інших умов договору. Визнання договору недійсним не тягне за собою автоматичної недійсності арбітражного застереження.
- Принцип «Компетенція-компетенція» (Competence-Competence): Арбітражний трибунал має право самостійно винести рішення про наявність або відсутність у нього компетенції щодо розгляду даного спору.
- Склад арбітражу: Сторони вільні обирати кількість арбітрів (зазвичай 1 або 3) та мову розгляду.

4. Взаємодія державних судів із третейськими судами/арбітражем та виконання рішень

Державні суди (зокрема господарські суди та суди загальної юрисдикції) виконують функції сприяння та контролю щодо третейських судів та арбітражів.

4.1. Взаємодія та сприяння

Якщо до господарського суду подано позов у справі, щодо якої є чинна третейська/арбітражна угода, суд (за заявою відповідача) залишає позов без розгляду і направляє сторони до арбітражу (Ст. 226 ГПК України).

Державні суди можуть вживати заходи забезпечення позову на підтримку арбітражного розгляду (забезпечення арешту майна, майна на рахунках тощо).

4.2. Виконання рішення третейського суду та арбітражу

- **Внутрішні третейські рішення:** Для примусового виконання рішення третейського суду сторона звертається до апеляційного суду для отримання виконавчого листа.
- **Арбітражні рішення в Україні:** Рішення МКАС при ТПП України є остаточними і підлягають добровільному або примусовому виконанню.
- **Виконання за кордоном (Нью-Йоркська конвенція 1958 року):** Україна є учасницею Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Це дозволяє виконувати рішення українського МКАС у понад 170 країнах світу, а іноземні арбітражні рішення (наприклад, LCIA чи ICC) — в Україні через ухвалу державного суду.

ПІДСУМОК ТА КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

- Господарські суди України розглядають суто комерційні спори між юридичними особами та ФОП (Ст. 20 ГПК України).
- Третейські суди вирішують внутрішні спори, але мають суворі законодавчі обмеження щодо юрисдикції (не розглядають банкрутство, нерухомість, трудові справи).
- Закон України «Про МКА» заснований на UNCITRAL Model Law і діє для зовнішньоекономічних спорів.
- Нью-Йоркська конвенція 1958 р. забезпечує міжнародне визнання й виконання арбітражних рішень.

